

ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ СРЕЩУ ИЗПОЛЗВАНЕТО НА ОСКЪРБИТЕЛНИ И ЗАПЛАШИТЕЛНИ ДУМИ И ИЗРАЗИ В ГРАЖДАНСКИТЕ ПРОИЗВОДСТВА

Александър Ангелов¹

Резюме: Използването на оскърбителни и заплашителни думи и изрази при упражняването на процесуални права в гражданските производства е сериозен проблем, който, освен на правната сфера на лицето, към което са насочени думите, се отразява в негативен план и като цяло

на правораздаването. Противодействието на този проблем е намерило своето отражение на законодателно ниво както към настоящия момент, така и в миналото.

Ключови думи: гражданско съдопроизводство, процесуални права, оскърбителни и заплашителни думи и изрази

Увод

Използването на оскърбителни или заплашителни думи и изрази в рамките на съдебните производства е действие, което е в противоречие както със закона, така и като цяло с разбиранията за нормално поведение в обществото. В гражданския процес в по-общ план това противоречи на легално закрепения принцип съгласно чл. 3 от Гражданския процесуален кодекс, а именно, че процесуалните права следва да се упражняват добросъвестно и в съответствие с добрите нрави. За съжаление, както в миналото, така и сега, има случаи, при които при упражняването на процесуални права лица си позволяват да употребяват такива думи и изрази, и то не в хипотеза, при която използването би било допустимо, тъй като по този начин се цели да се обоснове основанието на искане за защита, т.е. това използване се явява необходимо, за да се пресъздаде конкретен фактически състав, въз основа на който се претендира определено право (например правото на едно лице да получи обезщетение, поради това, че е било обидено от ответника с определени изрази, изречени от последния). Това поведение не следва да бъде допускано, тъй като, освен частния случай, при който неправомерно се засяга правната сфера на друго участващо в производството лице – независимо дали на магистрат или на друг участник, в такива случаи е налице и глобалният негативен ефект на засягане като цяло на обществените отношения, свързани с осъществяване на правораздаването, който ефект в крайна сметка се изразява в неблагоприятни последици за всички добросъвестни, които действително търсят защита на правата си. В исторически план такъв вид поведение не е нещо ново и настоящата статия разглежда действителите в страната регламентации, касаещи въпроса, като конкретно разяснява отношението към този проблем според актуалното ни законодателство и според първия ни закон, уреждащ материята на гражданското съдопроизводство.

¹ Доктор по право, председател на Софийския районен съд, ел. поща: aleksandar.vel.angelov@gmail.com.

Изложение

Към настоящия момент уредбата на въпроса за противодействието срещу употребата на оскърбителни и заплашителни думи и изрази в гражданското съдопроизводство се съдържа в Гражданския процесуален кодекс², глава „Процесуални действия на страните“, където по отношение на тяхното съдържание по силата на чл. 100а, ал. 1 ГПК³ е регламентирано, че процесуалните действия не може да съдържат заплахи, обидни или нецензурни думи или квалификации, като в този случай те се смятат за нередовни. Съгласно ал. 2 правилото не се прилага, когато използваните заплахи, обидни или нецензурни думи или квалификации се отнасят за обстоятелствата, на които се основава искането.

Практическият ефект от приложението на цитираната уредба се състои в това, че ако например ищецът е употребил в исковата си молба обидни думи срещу ответника или срещу съда, то такава искова молба ще бъде нередовна и производството по нея следва да бъде оставено без движение и да не продължава до момента, в който нередовността бъде отстранена. По силата на чл. 101, ал. 1 ГПК съдът следи служебно за надлежното извършване на процесуалните действия и указва на страната в какво се състои нередовността на извършеното от нея процесуално действие и как тя може да бъде отстранена, като определя срок за поправката. С оглед на това на ищеца ще следва да бъде дадено указание да приведе исковата молба в съответствие с чл. 100а, ал. 1 ГПК, т.е. да подаде нова искова молба, в чието съдържание не се включват такива думи и изрази, като, ако той изпълни указанието в съответния срок, се прилага правилото, че поправеното процесуално действие се смята за редовно от момента на извършването му, а ако не го направи, съответно действието ще се смята за неизвършено, което в случая ще означава, че искова молба не е била подадена въобще и не са се породили свързаните с това подаване правни последици.

Изложената законодателна уредба е сравнително нова, като същата е в сила от средата на 2020 г. Приемането ѝ е свързано с необходимостта от разрешаването на проблема с отношението на някои страни в съдебни производства, грубо казано, засипващи съдилищата с най-различни писмени изявления, които в голямата си част съдържат обидни и заплашителни изрази, включително ругатни и клетви. Принципно провеждането на производство в такива ситуации е много тежко и продължително, въпреки че съдиите поначало успяват да се абстрахират от отношението на страната и да процедират, базирайки се на относимия към процеса смисъл, който може да бъде извлечен от съответния документ. За съжаление, този процес отнема значителна част от времето на съответния съдия, което пък намалява разполагаемото време, което може да бъде отделено за разглеждането на всички останали производства, при които страните действат добросъвестно. Не са редки и случаите, когато, мотивирани от такова отношение, насочено срещу тях, съдиите приемат, че не могат да продължат безпристрастното разглеждане на делото, и се отвеждат от разглеждането му, като в тази връзка в допълнение следва да се посочи, че много често използването на подобен език е съпроводено и с искане за отвод на съдията, определен да разгледа делото. Отводът от своя страна води до необходимостта от определянето на нов съдия докладчик, а понякога и до препращането на делото на друг съд, ако всички съдии от първия са се отвели. Затова, както беше посочено и по-горе, проблемът не е само частен, т.е. съсредоточен само в рамките на съответното производство, по което такова отношение се констатира, а е много по-глобален и засягащ правораздаването като цяло.

От мотивите на законопроекта се вижда, че предложението за законодателно изменение е мотивирано от това, че се наблюдава тревожна тенденция при процесуални действия,

² ДВ, бр. 59, 20.07.2007 г.

³ Изм. ДВ, бр. 68, 2020 г.

отправени до съда, включително при подаване на искиви молби, да се използват хулителни твърдения, заплахи, обиди, цинични изрази, насочени както към насрещната страна, така и към магистрати... „Ползването на такъв език и последващото непристойно поведение в съдебната зала при разглеждане на делата може да се определи като грубо неуважение към правосъдието, защото то противоречи на самата идея за търсене на защита от съда. Често използването на непристойни изрази е показателно за случаи, при които страната всъщност не търси реална защита и съдействие за упражняването на свои права, а действията ѝ по сезиране на съда основно са насочени към причиняване на вреда на насрещната страна или към нарочно затруднение на работата на съда.“⁴

Поради това целта на законопроекта е да се преодолее този проблем, без това да доведе до неправомерно ограничаване на правото на защита. Текстове, които са заложили в първоначално внесен проект, са значително по-строги в сравнение с окончателно приетия от Народното събрание текст, като според предложението процесуално действие с такава съдържание директно се счита за неизвършено, т.е. негодно да породи каквито и да било правни последици, а когато се касае за подадена искова молба, то същата се връща, без да се дават указания за поправяне преди това.

Въпреки по-мекия вариант, в който в крайна сметка е изменен Гражданският процесуален кодекс, наличието на уредбата, насочена към противодействие срещу използването на оскърбителни и заплашителни думи и изрази в рамките на процесуални изявления, следва да бъде отчетено като напредък. Това наличие дава нормативната възможност за процесуално респектиране на участник, който чрез използването на такива изразни средства нарушава принципа за добросъвестно упражняване на процесуални права. Практическото приложение на новата уредба е свързано с необходимостта от тълкуване във всеки отделен случай на това дали определени думи и изрази могат да бъдат квалифицирани като попадащи в рамките на забраната, което е въпрос, който положително тепърва ще търпи развитие както в теорията, така и в съдебната практика. Но макар да звучи сложно теоретичното очертаване на конкретни допустими граници на изразяването, то на практика отклонението от възприетото за нормално вербално изразяване в отношенията между хората и отиването към оскърбителен език в повечето случаи житейски е ясно видимо и лесно открито.

Следва да бъде посочено, че рестриктивното третиране на процесуални изявления, съдържащи обиден език, е възприето и на наднационално ниво. Конкретно в практиката на Европейския съд по правата на човека са налице случаи, при които при преценката за допустимостта на жалба е даван отрицателен отговор въз основа на констатацията, че същата съдържа недопустим език, като съответно се приема, че в такъв случай всъщност се касае за злоупотреба с правото на жалба. „Злоупотреба с правото на жалба ще има, когато жалбоподателят в кореспонденцията си със Съда използва особено злонамерен, обиден, заплашителен или провокативен език – независимо дали срещу ответното правителство, правителствения агент, властите на ответната държава, самия Съд, съдиите в него, неговата регистратура или работещите в нея (Řehák v. the Czech Republic (dec); Düringer and Others v. France (dec); Stamoulakatos v. the United Kingdom, Решение на Комисията)... Не е достатъчно просто езикът на жалбоподателя да бъде рязък, полемичен или саркастичен; той трябва да надхвърля „границите на нормалната, прилична и легитимна критика“, за да се приеме, че е злоупотребяващ (Di Salvo v. Italy (dec), Apinis v. Latvia (dec); обратно виж Aleksanyan v. Russia, §§ 116–118; X and Others v. Bulgaria [GC], § 146). Ако в хода на производството жалбоподателят престане да използва обидни забележки след официално предупреждение от

⁴ Законопроект за изменение и допълнение на Гражданския процесуален кодекс, сигнатура 054-01-3, 15.01.2020 г.

Съда, изрично ги оттегли или, още по-добре, поднесе извинение, жалбата няма да бъде отхвърлена поради злоупотреба с правото на жалба (*Chernitsyn v. Russia*, §§ 25–28).⁵ От цитирания анализ, респективно решенията на ЕСПЧ, на които той се базира, могат да бъдат извлечени по доста ясен начин както възможността (а и необходимостта) от рестриктивно отношение към оскърбителния език в производствата, а така също и да се изведе своеобразен количествен критерий, който да обосновава съответстващите на ЕКПЧОС рестрикции на такъв вид поведение.

Както беше посочено и по-горе, нито проблемът, свързан с използването на обидни и оскърбителни думи и изрази в гражданското съдопроизводство, е нов за страната ни, нито е прецедент и законодателната ни уредба, която е насочена срещу него. Изрична законова регламентация по въпроса се съдържа в първия ни закон, регламентиращ гражданското съдопроизводство, а именно Закона за гражданското съдопроизводство от 1892 г.⁶

По силата на чл. 199, ал. 5 от този закон, исковата молба се връща, когато в нея са поместени оскърбителни думи, като съгласно чл. 200 връщането се извършва с обявление, в което на молителя се обясняват причините за това.

Във връзка с приложението на тази забрана за наличието на оскърбителни думи в исковата молба проф. П. Абрашев разяснява, че може да бъде върната молба, в която се съдържат оскърбителни думи, но трябва да се покажат думите, които се считат неприлични или оскърбителни, като се позовава на съдебната практика на Върховния касационен съд. „Трябва, преди всичко, да се укажат оскърбителните думи, за да може да се провери основателността на оплакването, ако би последвало такова. Безразлично е, дали оскърбителните думи са отправени против съда или срещу ответника.“ В учебника му се съдържа и коментар на разбирането за руското законодателство, касаещо въпроса (Руският устав за гражданското съдопроизводство, на основата на който е създаден българският ЗГС), като е изложено, че там са изказани мнения за необходимостта от едно твърде ограничително приложение на съответната разпоредба, а именно, че „трябва оскърбителните думи да бъдат „сами по себе си безобразни, да заключават в себе си едно сквернословие или неприлично ругателство“, за да се върне исковата молба“. На основата на това проф. Абрашев прави сравнението, че в българската съдебна практика, обективирана в решения на ВКС, е налице склонност смисълът на разпоредбата да се тълкува по-широко, като включително е посочен пример, касаещ случай, при който е върната жалба, подадена по наказателно производство. Посочва също така и че в проекта за нов руски Устав за гражданското съдопроизводство такава разпоредба не се съдържа, като премахването е обосновано от становището на съставителите му, че е достатъчна предвидената наказателна отговорност за употребените оскърбителни изрази, за да има нужда ищецът да се наказва допълнително и с връщане на молбата му, което може да му струва загубването на самото право по давност. В крайна сметка проф. Абрашев излага принципното си становище в подкрепа на наличието на легална забрана на оскърбителните думи в гражданското съдопроизводство, но при едно разумно тълкуване и прилагане на тази забрана: „Според нас, истински скандал е да се остави като най-важен акт в производството молба или жалба, пропъстрена с отвратителни ругателства, безразлично по чий адрес биха били отправени“⁷.

⁵ Практическо ръководство върху критериите за допустимост на жалбите до ЕСПЧ. Изготвено от Регистратурата на ЕСПЧ, актуализирано на 30 април 2022 г. *Министерство на правосъдието* [онлайн], 57 [прегледан на 24 юни 2024]. Достъпен на: <https://mjs.bg/home/index/bdaaf9be-81fd-4404-8605-f291ef4a70e8>.

⁶ ДВ, бр. 31, 8.02.1892 г.

⁷ Абрашев, П. (1914). *Гражданско съдопроизводство (лекции)*. Т. II. София: Царска придворна печатница, 87–88.

Разпоредбата на чл. 199, ал. 5 ЗГС действа до 1922 г., когато е отменена, като впоследствие такава не се съдържа в следващите закони – Закона за гражданското съдопроизводство от 1930 г.⁸ и Гражданския процесуален кодекс от 1952 г.⁹, както и в първоначалната редакция на Гражданския процесуален кодекс от 2007 г.¹⁰ до приемането на изменението, описано по-горе в настоящата статия. От изложеното е видно, че проблемът не е нов, като начините на противодействие към подобно поведение винаги са били дискуссионен въпрос. Първоначалният вид на законодателната уредба несъмнено е бил много по-респектиращ, тъй като е санкционирал строго и крайно наличието на оскърбителни и заплашителни думи и изрази в исковата молба чрез директното ѝ връщане, което на практика е заличавало факта на подаването ѝ, респективно на предявяването на иска. Но в същото време се изяснява и че тази регламентация е била доста противоречива съобразно излаганите разбирания към този период и в теорията, и в практиката.

Заклучение

В заключение следва да бъде посочено, че несъмнено противодействието на описания вид недобросъвестно поведение не бива до води до нарушаване на принципа за достъп до правосъдие, т.е. решението не бива да бъде непропорционално на проблема, като в тази насока законодателството и съдебната ни практика са обвързани включително и от приложимата наднационална регламентация. От друга страна, липсата въобще на реакция срещу използването на такъв език от някого категорично не е приемлива, тъй като засяга правата на останалите, чиито действия са в унисон с принципите. Новата уредба, която е въведена през 2020 г., все още предстои да бъде анализирана от гледна точка на разбиране, тълкуване и резултати. Както в миналото, така и сега е видимо, че всеки конкретен казус, касаещ използването на оскърбителни или заплашителни думи и изрази, следва да бъде разглеждан в дълбочина, за да се прецени дали те нарушават разпоредбата и се явяват основание за упражняване на правомощието на съда в тази връзка. Но въпреки трудностите от гледна точка на запазването на баланса между нарушението и противодействието му, следва във всеки подобен случай да се подхожда от страна на съда с необходимата задълбоченост и отговорност, за да се осигури нормално протичане на производството и да се гарантират и защитят и правата на всички добросъвестни участници.

Изложеното се отнася и като цяло до злоупотребата с процесуални права. Правата принципно са предоставени, за да бъдат упражнявани добросъвестно, за да може едно действително нуждаещо се от защита лице да получи такава от съда. Съзнателното предявяване на неоснователни искове, или дори на такива искания в рамките на производствата, използването на принципната възможност за инициране на съдебни производства не с цел реална защита на законни права, а например за генериране на допълнителни разноски, се явява в противоречие с добросъвестността и допускането на подобно поведение неизменно води до резултата, че се засягат правата на останалите – включително чрез водене на самите производства, които ангажират усилия и средства, както и поради отнемането на време на съдилищата и лишаването от възможността това време да бъде вложено в разглеждането и решаването на казуси, при които действително има нужда от защита.

⁸ ДВ, бр. 246, 1.02.1930 г.

⁹ Изв., бр. 12, 8.02.1952 г.

¹⁰ ДВ, бр. 59, 20.07.2007 г.

Библиография

Абрашев, П. (1914). *Гражданско съдопроизводство (лекции)*. Т. II. София: Царска придворна печатница.

Граждански процесуален кодекс (ГПК), обн. ДВ, бр. 59 от 20.07.2007 г., в сила от 01.03.2008 г., последно изм. ДВ, бр. 102 от 8.12.2023 г.

Граждански процесуален кодекс, обн. изв. бр. 12 от 08.02.1952 г., отм. ДВ, бр. 59 от 20.07.2007 г.

Закон за гражданското съдопроизводство, обн. ДВ, бр. 246 от 01.02.1930 г., отм. изв. бр. 12 от 8.02.1952 г.

Закон за гражданското съдопроизводство, обн. ДВ, бр. 31 от 08.02.1892 г., отм. изв. бр. 12 от 8.02.1952 г., отм. ДВ, бр. 246 от 01.02.1930 г.

Законопроект за изменение и допълнение на Гражданския процесуален кодекс, сигнатура 054-01-3, 15.01.2020 г.

Практическо ръководство върху критериите за допустимост на жалбите до ЕСПЧ. Изготвено от Регистратурата на ЕСПЧ, актуализирано на 30 април 2022 г. *Министерство на правосъдието* [онлайн], 57 [прегледан на 24 юни 2024]. Достъпен на: <https://mjs.bg/home/index/bdaaf9be-81fd-4404-8605-f291ef4a70e8>.

COUNTERACTING THE USE OF DEGRADING OR THREATENING WORDS AND EXPRESSIONS IN CIVIL PROCEEDINGS

Aleksandar Angelov¹¹

Abstract: Resorting to degrading or threatening words and expressions when exercising procedural rights in the context of civil proceedings presents a complex judicial issue because it affects the legal sphere of the person at aim but it also has negative impact

on the general legal order. Some remedies to the problem are available at the present moment and some existed in retrospect.

Keywords: civil proceedings, procedural rights, degrading and threatening words and expressions

¹¹ Ph.D. in Law, Chairman of Sofia regional court, e-mail: aleksandar.vel.angelov@gmail.com.